

PHILIP WILKINSON

MITAI

IŠSAMUS IR GAUSIAI ILIUSTRUOTAS VADOVAS

IR LEGENDOS

Alma littera

DK London

Vyr. redaktorės Sam Atkinson, Paula Regan
Redaktoriai Patrick Newman, Manisha Thakkar

Projekto meninė redaktorė Anna Hall
Dizaineriai Dean Morris, Adam Walker

Projekto koordinatorė Debra Wolter
Dailininkė Karen Self

Meninis redaktorius Bryn Walls
Leidėjas Jonathan Metcalf

Associate Publisher Liz Wheeler

Projekto redaktoriai Joanna Byrne, Luca Frassinetti
Produkcijos kontrolierius Inderjit Bhullar

Iliustracijas parinko Roland Smithies

Iliustracijos: Anshu Bhatnagar and Debajyoti Dutta

Versta iš: Myths and Legends, Dorling Kindersley,
London, 2009

Iš anglų kalbos vertė Kristina Gudelytė Lasman,
Daiva Krištopaitienė
Redaktorė Jurgita Petrauskaitė
Korektorius Vainius Bakas
Viršelį adaptavo Galina Talaiko
Maketavo Albertas Rinkevičius ir Valdas Bautėnas

ISBN 978-609-01-2006-4

Pirmą kartą išleista Didžiojoje Britanijoje leidyklos
Dorling Kindersley Limited 2009 m.
Copyright © Dorling Kindersley Limited 2009
Visos teisės saugomos

© Vertimas į lietuvių kalbą, Kristina Gudelytė Lasman,
Daiva Krištopaitienė, 2015
© Leidykla „Alma littera“, 2015

Šį kūrinių, esančių bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų
bibliotekose, muziejuose arba archyvuose, draudžiama
mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti,
viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą kompiuterių
tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

Tiražas 2500 egz.
Išleido leidykla „Alma littera“, Ulonų g. 2,
LT-08245 Vilnius
www.almalittera.lt

Spausdinta Slovakijoje
Daugiau rasite
www.dk.com

TURINYS

Ižanga	6	Romėnų dievai ir deivės	76
		Enėjas ir Romos gimimas	78
		Dievai globėjai	82
		Derlingumo dievybės	84
		Panas ir Siringė	86
EUROPA	10	Šiaurės Europa	88
Klasikinė mitologija	14	Skandinavų kilmė	90
Kosmogoniniai mitai	16	Skandinavų pasaulis	92
Kosminis mūšis	18	Skandinavų dievai	94
Dvylika Olimpo dievų	20	Lokas	96
Dzeusas	24	Paskutinis mūšis	98
Žmonijos sukūrimas	26	<i>Kalevala</i>	100
Apolonas	28	Pasakojimai apie didvyrius	
Poseifonas ir potvynis	30	ir riterius	104
<i>Mitologinės būtybės</i>	32	<i>Beovulfas</i>	106
Dionisas	34	Žiedo ciklo legendos	108
Atėnė	36	Žemės dievybės	110
Afroditės meilės nuotyčiai	38	Vakarų Europa	112
Graikų deivės	40	Senovės keltų mitai	114
<i>Požemio pasaulis</i>	42	Olsterio ciklas	116
Orfėjas požemio karalystėje	44	Fino ciklas	118
Heraklio žygdarbiai	46	Magiškasis pasaulis	120
Hesperidžių sodas	48	<i>Mabinogai</i>	124
Tesėjas ir Minotauras	50	Karalius Artūras ir jo riteriai	126
Belerofontas ir Pegasas	52	Šventasis Gralis	128
Persėjo žygdarbiai	54	Vidurio ir Rytų Europa	130
<i>Palikti vaikai</i>	56	Nemirtingasis Kaščėjus	132
Oidipas	58	Pasakos apie raganą	134
Trojos karas	60	Mitai apie miškus ir vandenis	136
Odisėja	64	<i>Meilės dievai ir deivės</i>	138
Neigiami klasikinės		Ugnies paukštė	140
mitologijos veikėjai	68	Slavų galingieji dievai	142
Neigiamos klasikinės			
mitologijos veikėjos	70		
Argonautai	72		

VAKARŲ IR CENTRINĖ AZIJA	144	Susanas ir jo palikuoniai	226	Mitai iš tolimosios šiaurės	290
Vakarų Azija	148	Kintaro	228	Centrinė Amerika	292
<i>Enuma Eliš</i>	150			<i>Popol Vuchas</i>	294
Inana	154	AFRIKA	230	Mitas apie plunksnotąją gyvatę	298
Gilgamešo mitas	156	Senovės Egiptas	234	Actekų gamtos dievai	300
Ugarito mitai	158	Pasaulio pradžia	236	Karibų salų gentys	304
Hetitų mitai	160	Mirusiųjų knyga	238	Penkios epochos	306
Didysis Dangaus dievas	162	Karaliaus nužudymas	240	Dievai ir dvasios	308
<i>Likimo ir lemties dievybės</i>	164	Nilo deivės	244	Gedė	310
Vidurinė Azija ir Arabija	166	Kelionė į mirusiųjų žemę	246	Pietų Amerika	312
Kova su blogiu	168	Vakarų Afrika	248	Inkų genčių kilmė	314
Legenda apie Rustamą ir Suhrabą	170	Afrikietiškos ištakos	250	Andų dangaus dievybės	318
Mongolų mitai apie gyvūnus	172	Anansis	252	Vietos dvasios	320
<i>Karo dievybės</i>	174	<i>Mitiniai didvyriai</i>	254		
Epas apie valdovą Geserą	176	Centrinė Afrika	256	OKEANIJA	322
Deivė Alata	180	Lonkundo	258	Australija	326
		Mvindo	260	Vaivorykštės gyvatė	328
		Išmintingasis karalius	262	Pirmykštės seserys	330
PIETŲ IR RYTŲ AZIJA	182	Rytų Afrika	264	Lumalumos nužudymas	332
Pietų Azija	186	Pirmieji galvijai	266	Bram Bram Bult	334
Vedų dievai	188	Šamanai	268	Polinezija	336
Brahma ir kūrimo procesas	190	Pietų Afrika	270	Tangaroa	338
Šiva	194	Sanų mitai	272	Kaip atsirado mirtis	340
Durga	198	Hlakanjana	273	Šventi akmenys	342
<i>Ramajana</i>	200	Pietų Afrikos tautų mitai	274		
<i>Mahabharata</i>	206	AMERIKOS INDĖNAI	276	Rodyklė	344
Gangos kilmė	208	Šiaurės Amerika	280	Padėkos	351
Rytų Azija	210	Navahų kilmė	282		
Pangu sukuria visatą	212	<i>Protėviai</i>	284		
Legendos apie kinų didvyrius	214	Varnas pavagia šviesą	286		
Nefrito imperatoriaus rūmai	216	Kelionė į Dangų	288		
Dešimt dangaus saulių	218				
Beždžionės nuotyčiai	220				
Japonų mitai apie pasaulio kūrimą	222				

IŽANGA

Mitai – pasakojimai apie dievus, didvyrius ir didžiuosius kosminius įvykius – paplitę daugelyje pasaulio kultūrų. Jie atskleidžia pradinius ir esminius dalykus: visatos ir žmonijos sukūrimą, dievų bei dvasių prigimtį, pomirtinį gyvenimą ir pasaulio pabaigą. Keliami klausimai, kas yra meilė ir pavydas, karas ir taika, gėris ir blogis. Svarbiausi dalykai mituose atskleidžiami intriguojamais siužetais, ryškiais veikėjais, sunkiai pamirštamais vaizdiniais ir sampratomis, o tai pažadina slapčiausius mūsų jausmus. Štai kodėl mitiniai pasakojimai dar ir šiandien nepaliauja mūsų žavėti.

Mitai atsirado kaip pasakojimai prie laužo, buvo perduodami iš kartos į kartą, kai kur dar ir šiandien gyvuoja tik žodinė mitų tradicija. Atsiradus raštui, žmonės pradėjo juos užrašinėti ir įvairiai pritaikyti – taip mitai tapo

dramomis, poemomis ar romanais. Kai kurie svarbiausi pasaulinės literatūros kūriniai nuo Homero epinių poemų iki ankstyvųjų Islandijos sagų paremti daug senesniais mitais, kadaise perduodamais iš lūpų į lūpas.

MITŲ GAUSA

Mitų ištakos yra žodinė tradicija, suteikusi galimybę jiems nuolat kisti. Gausybę kartų pasakojamas mitas ilgainiui įgijo ne vieną variantą. Štai kodėl nereikia ieškoti vienintelio teisingo. Kiekviena tauta ar gentis keitė dievų vardus, pabrėžė vis kitą pasakojimo detalę ir pritaikė ją prie savo gyvenimo aplinkybių. Net ir užrašius mitinius pasakojimus, nesiliauta jų interpretuoti.

Knygoje pateikiama tik nedidelė visų pasaulio mitų dalis ir dažniausiai tik vienas jų variantas. Čia galima rasti pagrindinius viso pasaulio

KAI KURIOS KULTŪROS TURI TŪKSTANČIUS DIEVYBIŲ, TODĖL MITUOSE JŲ ĮVAIROVĖ YRA KONE NEIŠSEMIAMA.

lio mitus, taip pat ir daugelio Europos kultūrų pasakojimus, kurie buvo užrašyti, dėl to plačiai pasklido po pasaulį ir sulaukė didžiulio atgarsio.

VISATA IR ŽMONĖS

Daugumą tautų mitų sieja panašios temos. Kone visų tautų mitologijos pradedamos klausimu, kaip atsirado visata. Paprastai pirmą žingsnį žengia koks nors ne itin reikšmingas demiurgas. Dažnai tai būna panorusi pati save sukurti dievybė. Neretai toks demiurgas susiduria su kosmiu kiaušiniu. Tarkime, viename kinų visatos sukūrimo mitų pasakojama, kaip dievas Pan Gu buvo priverstas sudaužyti kosminį kiaušinį, kad iš jo galėtų sukurti žemę ir

dangų. Kartais demiurgui tenka ištraukti žemę iš pirmųjų vandėnų gelmės – taip elgiasi ir dažnas indėnų mitų veikėjas žemės ieškotojas. Kituose mituose pasaulis suvokiamas kaip vyriškosios ir moteriškosios lyčių kūrėjų santykių vaisius.

Paprastai žmogus atsiranda vėliau. Dažnai jis nulipdomas iš molio ar išdrožiamas iš medžio. Kaip ir žmogaus, taip ir dievų pirmuosius žingsnius kartais lydi nesėkmė. Štai kodėl ir Meksikos indėnų, ir senovės graikų mituose pasakojama net apie tris žmonių gimines, kurių tik paskutinės atstovai buvo teisuoliai. Kartais pirmieji sukurti žmonės būna tik vyrai, o kai iškyla grėsmė jiems išnykti, dievai suskumba kurti moterų, kad žmonija galėtų daugintis.

SENOVĖS ŽMONĖMS DIEVŲ EGZISTAVIMAS PADĖJO PAAIŠKINTI, KODĖL ŠVIEČIA SAULĖ IR IŠ KUR ATsiranda LIETUS.

DIEVAI IR JŲ GALIOS

Dauguma kultūrų neretai turi daug dievybių ar dvasių, nes jų esama visur.

Štai ir tokiose, atrodo, atokiose vietovėse kaip Japonija ir Afrika kiekviena uola, upeliūkštis, ežeras ar kalva gali turėti savo dvasią. Dauguma jų yra vietinės dievybės, daugiausia garbinamos vietos gyventojų ir su jomis šventa erdve besidalijančių žmonių.

Tiesa, net ir kultūros, galinčios didžiuotis visa gausybe dievybių, vis dėlto turi svarbiausių, labiausiai paplitusių ir galingiausių dievų grupių. Paprastai tai saulės, lietaus, jūros, dangaus, kalnų ir upių dievai. Kitoms dievybėms priskiriami aiškiai apibrėžti vaidmenys: jie gali būti medžioklės, žemdirbystės, meilės, gimimo, karo ar mirties globėjai.

Daugelyje mitų pasakojama ir apie mirtinguosius, pasižyminčius antgamtinėmis galiomis. Šie pusdieviai susidoroja su, atrodo, neįveikiamomis užduotimis, plikomis rankomis nugali mūšiuose ar nusigauna į požemio pasaulį. Neretai šių mirtingųjų pasiekimai būna tokie dideli, kad po mirties jie sudievinami.

MITAI APIE GAMTOS REIŠKINIUS

Vienos svarbiausių dievybių susijusios su dangaus kūnais ir gamtos reiškiniais, ypač saule ir lietumi. Nuo jų priklauso derlius, todėl saulės ir gamtinių reiškinų dievų kultas paplitęs plačiausiai. Štai kodėl ir inkų saulės dievas Inti, ir graikų dangaus dievas Dzeusas yra galingiausi dievai.

Vieni plačiausiai paplitusių mitologinių siužetų susiję su gamtos reiškiniais. Dauguma kultūrų turi pasakojimų apie pradingusią saulę, o be jos pasaulis netenka maisto atsargų ir šilumos. Tokiais mitais paaiškinama, kodėl yra naktis ir diena.

Kinijoje ir kai kuriuose Afrikos regionuose paplitę mitai, pasakojantys, kaip per didelę negailestingos saulės galią dievai sumažina ar įveikia ją naktimi. Visame pasaulyje paplitę mitai ir apie tai, kaip dievai nubaudžia Žemės gyventojus potvyniais, paprastai sunaikinančiais viską, išskyrus vienintelę žmonių porą. Panašūs pasakojimai padėjo žmonėms paaiškinti, iš kur atsiranda gamtos stichijos, ragino garbinti dievus, kad numaldytų jų pyktį. Be to, mituose gausu ir kvapą gniaužiančių nuotykių, ir pasakojimų apie išlaisvinimą bei išvadavimą.

MITŲ REIŠMĖ

Mitai padeda sutvirtinti juos pasakojančių žmonių kultūrinį tapatumą. Kone visuose

Australijos aborigenų genčių mituose pasakojama ne tik apie jų protėvius, bet ir kelius, kuriuos teko įveikti, kad atsirastų nauja gyva būtybė. Mitai vienodai svarbūs ir senovės graikams, didžiausią savo miestą pavadinusiems globėjos deivės Atėnės vardu, ir senovės inkams, tikėjusiems, kad jų protėviai yra paties saulės dievo palikuoniai, ir skandinavams, kurių kariai siekė eiti didžiojo dievo Odino pėdomis.

Mitų ištakos siejamos su glaudžiais žmonių, gamtos ir dvasių pasaulių santykiais – daugelis mūsų esame tiek daug praradę. Mituose svyruojama tarp tikrovės ir vaizduotės, deramai pagerbiamos keistybės ir nežinia, atskleidžiamos bauginamos visatos galios. Tiesa, ne ką mažiau mituose kalbama ir apie didžiulę nuostabą bei įkvėpimą. Mitiniai pasakojimai pakeri kiekvieną, nes nesunkiai pasiekia širdį ir protą, prasibrauna iki pačios gyvenimo esmės.

Palyginti su didžiuliais Afrikos ir Azijos plotais, Europa yra nedidelis žemynas. Vis dėlto ji gali didžiulis turtinga kultūros istorija. Šio paveldo dalis yra ir mitų visuma, kurią sudaro tūkstančiai įvairiausių legendų, susijusių su skirtingomis visame žemyne pasklidusiomis tradicijomis: nuo Rytų Europos slavų iki Vakarų Europos skandinavų mitologijos tradicijų, nuo painaus senovės graikų panteono iki viduramžių riterių pasakojimų. Europoje jau seniai gyvuojanti rašto tradicija daugumai šių mitologijų padėjo plačiai pasklisti po visą pasaulį.

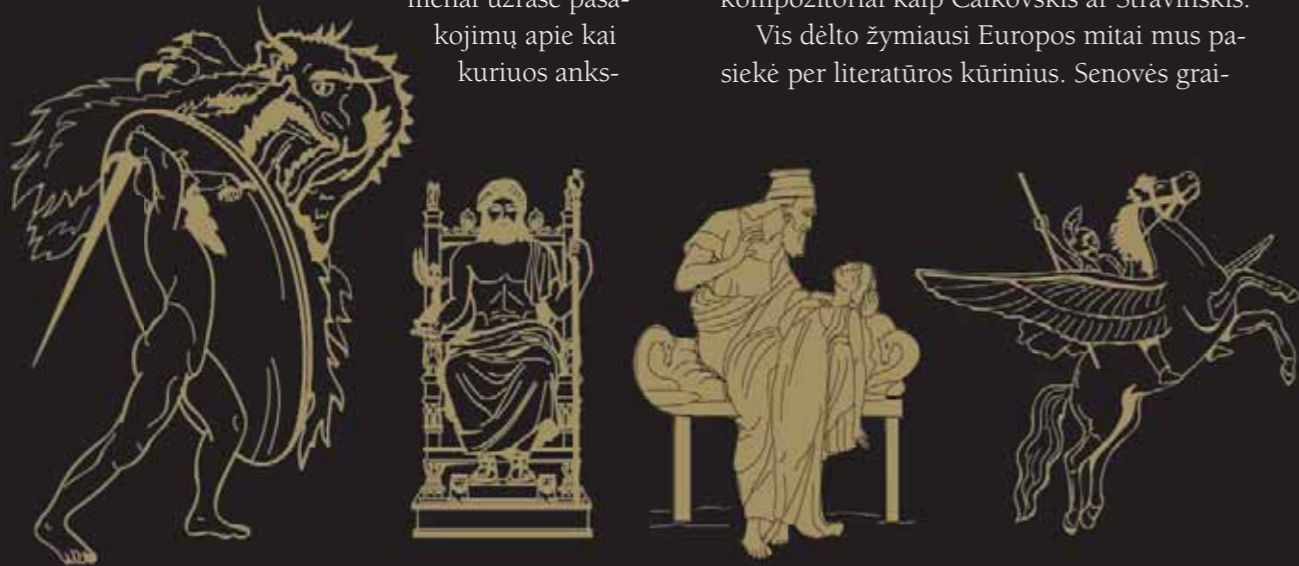
Tiesa, Europos, kaip ir kitų pasaulio kraštų, mitai ir legendos atsirado daug anksčiau, nei buvo išrastas raštas.

Nors keletas įrodymų apie šias priešistorines tradicijas išliko, jie nėra gausūs. Romėnai užrašė pasakojimų apie kai kuriuos anks-

tyvuosius užkariautų keltų teritorijų dievus ir deives, nors aprašymų apie juos ir jų religinį kulto pobūdį yra išlikusios tik nuotrupos. Net iš archeologų ištyrinėtų įrašų, statulų, altorių, juvelyrikos dirbinių ir kitų asmeninių daiktų galima susidaryti tik dalinę vaizdą.

Kiti Europos mitologijos aspektai mus pasiekė per žodinę tradiciją. Kai kurių plačiai paplitusių pasakojimų ypač ilgai, kartais net iki XIX a., neminėjo nei rašytojai, nei folkloro tyrinėtojai. Dauguma tokių Vidurio ir Rytų Europos pasakojimų apie dievybes išsaugota dėl žodinės tradicijos, o jų įkvėpti rašytojai, dailininkai ir kompozitoriai mitus prikėlė naujam gyvenimui. Tarkime, dalį rusų mitologinių pasakojimų savo kūryboje atgaivino pasaulinio garso iliustratorius ir scenografas Ivanas Bilibinas ar tokie žymūs kompozitoriai kaip Čaikovskis ar Stravinskis.

Vis dėlto žymiausi Europos mitai mus pasiekė per literatūros kūrinius. Senovės grai-

ŽMOGUS SUKŪRĖ DIEVUS PAGAL SAVO ATVAIZDĄ.

Senovės graikų filosofas Ksenofanas (570–480 m. pr. Kr.)

kų mitus apie Olimpo dievus, didvyrius ir visą būrį pusiau dieviškų būtybių įamžino ne vienas senovės graikų poetas ir dramaturgas. Intriguojami pasakojimai apie dievus, tokius kaip Dzeusas ar Apolonas, arba pusdievius, tokius kaip Heraklis ar Persėjas, tapo ilgaamžiai, nes pateko į senovės graikų Homero, Hesiodo, Aischilo ir Euripido akiratį. Kai romėnai perėmė iš graikų mitus, nauja poetų, tokių kaip Ovidijus ir Vergilijus, karta toliau plėtojo šiuos mitinius pasakojimus. Kita mitinių pasakojimų, kurių ištakų galima ieškoti daug ankstesniais laikotarpiais, turtinga literatūros tradicija aptinkama viduramžių poetų bei rašytojų kūrinuose, o jų siužetas paremtas karaliaus

Artūro ir Apskirtojo stalo riterių nuotykiams ir kitomis istorijomis.

Tai, kaip pateiktas literatūrinis Europos mitas, parodo, kad jį sukūrusios visuomenės – nuo senovės graikų iki viduramžių krikščioniškojo pasaulio – pasižymėjo itin rafinuotu mąstymu. Tiesa, toks rafinuotumas atskleidžia tik vieną mitų pusę, nes Europos mitologija dažnai nutolusi nuo sudėtingų išvedžiojimų. Krauju aplaistyti mūšiai, į gabalus sudraskyti kūnai, dievai, kurių elgesys beveik ar visiškai nedera su jokiais moralės normomis, – visa tai yra klasikinės senovės graikų ir romėnų mitologijos pavyzdžiai. Beje, ir Vidurio Europos mitologinių pasakojimų veikėjai: raganos, žmogėros, vandeniai, vilkolakiai ir kiti paslaptingi padarai, gali pasirodyti kaip itin žiaurios ir siaubą keliančios būtybės. Štai kodėl, nepaisant garbingo amžiaus ir tariamo įmantrumo, Europos mitologija dar ir šiandien atrodė miglotai ir nesiliauja mūsų provokuoti.

